

KOTILIESI

N:o 17

SYYSKUU I 1965

HINTA 1:20

Opiskelijan puvusto
sivuilla 26—29.

Moni vanha pappila on purkutuomiolla. Niin oli Kalajoenkin. Mutta se säilytettiin. Se seisoo yhä rantatörmässään — poikkeuksellinen kulttuuritahdon osoitus. Kerromme siitä, koska siihen ja sen vaiheilla toimineisiin pappeihin liittyy paljon Suur-Kalajoen ja koko maan kannalta tärkeätä perinnettä.

★

Kalajoen pappila on viisi vuotta sitten korjattu — ei purettu niin kuin moni muu. Se, että tämä 1802 valmistunut pystylaudoitettu ja taitekattainen, punaiseksi maalattu rakennus on yhä pystyssä, on kulttuuriteko. Sellaiseksi se on mainittava varsin kin, kun tiedetään Iisalmen samantyyppisen pappilan olevan purkamisuhan edessä. Tajuammeko vähitellen, että vanhoja pappilarakennuksia on jäljellä vain kuutisenkymmentä. Tajuammeko edes niiden yhdennellätoista hetkellä, että niistä jokainen olisi pelastettava?

Kalajoen pappilan ulkoasun säilymisestä saa kiitoksen pitäjän rovasti Vilho Kivioja. Hänen huolenpitonsa ulottui myös rakennuksen sisällä tällaisiinkin yksityiskohtiin: 1700-luvun taitteesta peräisin olevat ranskalaisytyypiset peiliovet ovat paikallaan. Edellisenkin pappilan ovista on yksi säilynyt, rovasti on siirtänyt sen vint-

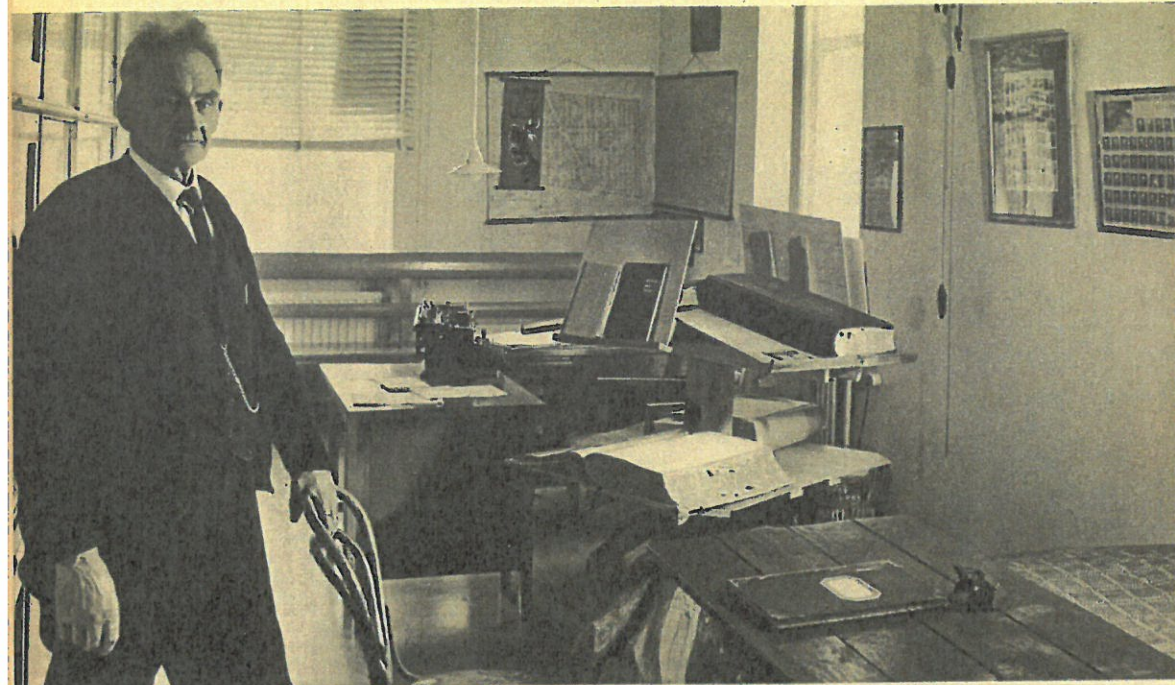
KÄÄNNÄ

VIENA RITVANEN

Kuisti oli aluksi avokuisti, samanlainen kuin pihan renkituparakennuksessa. Tämän nykyisen piirsi 1886 laivanrakennusmestari Östman, tässä on kaksi ovea, »toinen köökiin ja toinen sisäväen tarpeiksi». — Vanhastaan kuuluvat umpikuistin porraskalteelle kukat, aina siellä on myös erityinen kukkapöytä »aina se kerää itseensä kesän kuumimman auringonpuisteen».

PAPPILA KYMMENEN VIRRRAN MAASTA

← Rovasti Vilho Kivioja liittyy pitäjän pappien perinteeseen — ajattelun lähinnä Alce-niuksen suurtyötä — sillä ta-valla, että hänkin, sukujuuri-laan kalajokelainen, on suku-ja kotiseutututkimuksen miehiä. Verkkaisin selvin lausein hän lukee tämän edellisen pappilan ajoista, jotka olivat niin anka-rat, että »ei yhtään jyvänmuo-toista Pohjanmaalla kasvanut, mutta keväthallalta kaikenni turmeltihino». Hänellä on oma-tekoinen pyörivä pöytä ja sen ääressä »istualetani kahton ja kir-jotan sukuselivityksiä ja kun tar-vitaan pitempää kaulaa, kurko-tan». — Kirjat ovat hänelle hy-vin rakkaita. Vanhat kirjat ovat lappeellaan, ei pystyssä. »Kirja ei rääkkäänny, kun se on kyö-nänä», sanoo rovasti.

»Vinttihän on juhlasali», sa-
Y noo arkkitehti Ritvanen. Niin onkin. Suuri, paljon kertova: seinissä ovat yhä venäläisten kanuunain kuulanreiät. Ne am-muittiin marraskuun kuudentena 1808. Niitä on seinissä kaksi ja katossa neljä. Suomen sodan jyl-hien päivien jälkeen pitäjäläiset kiipesivät jyrkkiä spiraalipor-taita myöten tässä vintissä pidet-tyihin jumalanpalveluksiin. — Taiselun jälkeen jumalanpalvel-us pidettiin pappilan avarassa pihassa. Silloin oli vielä pappilan ja joen välissä kolme hautaama-tonta ruumista.

tiin. Hän näyttää sitä: se on paljon kauniimpikin kuin nä-mä nykyiset litteät, ilmeettä-mät ovet. Palmettisaranatkin siinä on.

Tämä on Suur-Kalajoen vanhan emäpitäjän pappila. Tähän pitäjään kuuluivat myös Alavieska ja Ylivieska, Rautio, Sievi ja Nivala, Reis-järvi ja Haapajärvi. Pappila on jyrkässä rantatörmässä. Kun tuomi kukkii ja koivussa on täysi lehti, sen pystysuoran laudoituksen ryhdikäs nousu ja punainen väri eivät hämmäs-tytä loistollaan, vaan yksinker-taisella vilpittömyydellään. Pi-hassa seisossaan muistaa, et-tä talo rakennettiin luontais-talouden aikaan: hyvin tär-keitä rakennuksia olivat mies-pihan renki- ja pakaritupa, ulkopihan talli, rehuladot, si-kala, vilja- ja jauhoaitat, mal-lashuone, rovasti Frosteruk-sen omalla kustannuksellaan rakennuttamat paja, kellari, neljä navettaa, vaunuliiteri ja vaateaita.

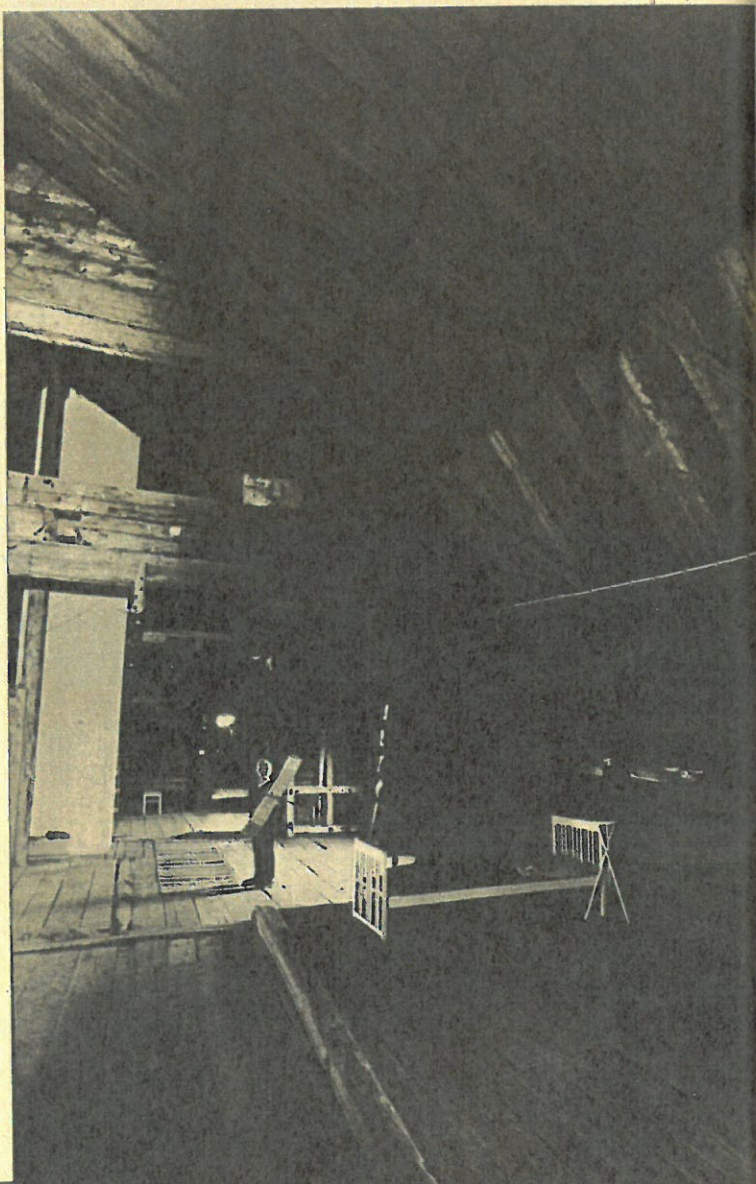
Talon korjannut arkkitehti Tapio Ritvanen kertoo:

— Toista päätä nostettiin niin, että laskeutunut raken-nus saatiin vaakasuoraan. Paanukatto korjattiin. Tär-keää oli kanslian holvaaminen tulenkestäväksi, koska siellä säilytetään käsinkirjoitettuja katselmuspöytäkirjoja, vanho-ja kirkonkirjoja. Sisältä ra-

kennusta modernisoitiin vain sen verran kuin nykyinen elä-mänmeno vaatii.

Tähän 46 kyynärää pit-kään pappilaan kuului alun perin sali ja 7 kamaria, keittiö, eteinen ja kaksi vinttikama-ria. Tällaisen pohjaratkaisun nimityskin on juhlava: karo-liininen pohjakaava. Se tar-koittaa: rakennuksen keskellä suuri sali ja eteinen, muut huoneet kahdessa rivissä niit-ten molemmin puolin. Nyt kanslia sai yhden kamarin lisätilaksi, keittiötä pienennet-tiin ja sen ja ruokasalin väliin tuli erinomainen aputila, käy-tävä, josta päästään mm. tila-vaan peseytymishuoneeseen. Leipomotupa, varastohuoneet ja erinomainen sauna ovat korjauksessa tehdyssä, beto-nista valetussa kellarikerrok-sessa.

Korjaukset on tehty, tulos on nähtävänä. Pappilankosken sillalta katsottuna talo pysäh-dyttää etelästä tulijan totisella arvokkuudellaan, syvänpunai-sella värillään. Saattaa kuvi-tella rovasti Jaakko Simeliuk-sen tyytyväisin mielin kävel-leen joen etelärannalle vai-monsa Helenan kanssa 163 vuotta sitten katselemaan vas-ta valmistunutta taloa. Hele-na Simelius, Antti Chyde-niuksen nuorin sisar, oli pap-pilan piirustuksien takana. Elettiin todella valistuksen ai-

Tämä kuva on salista. — Perimätieto kertoo: Kulnev ajoi ratsunsa salin ja asui salin vierelässä huoneessa joen puolella — sitä on sanottukin Kulnevin huoneeksi. Siihen sopivas juhluvuutta tuo vanha Mora-kello, rokokookellokaappi vuodelta 1798, empiretyylinen sohvaryhmä ja seinävierustojen kustavilaiset tuolit. Ryijymatto on Laila Kärttusen suunnittelema, maatalousnaisten lahja pappilan emännälle, ruostinna Alice Kiviojalle, joka 27 vuotta oli maatilapappilan monitoiminen ja monitaiteinen emäntä.

kaa: pappilan piirustukset suunnitteli papinemäntä!

Sen historian, minkä pappila eli Suomen sodan aikana, kertovat kuvatekstit.

Tätä taloa vanhempi on tietysti Kalajoen pappien niin kuin pappilankin historia. Vielä 1700-luvun alussa tässä oli umpipiha. Rakennukset muodostivat nelion, tiiviisti suljetun ryhmän. Se oli turvapaikka susia, jopa vihaisia talonpoikia vastaan. Kerrotaan näet, että vanhassa pappilassa, kolmen kilometrin päässä, kirkkoherra Koira-Kreus pakeni vihaisia seurakuntalaisia porttivajan pylväitten päälle rakennettuun huoneeseen ja »sisääntultuansa veti portaat perässään».

Edellistä ylevämpi, suorastaan juhlanan tapauksen muisto liittyy Ljungu Tuomaanpoikaan, Pohjanmaan rovastiin. Hän käänsi 1602 Kristoferin maanlain ja antoi

käännöksensä Kaarle IX käteen tämän ollessa läpikulumatkalla Pohjanmaalla. Uudenkaupungin rauhan kynnyksellä Gabriel Calamnius kirjoitti ison vihan kauheuksista Suru-Runot Suomalaiset. Elias Robert Alceniuksen suurtyö oli Genealogia Sursilinan kokoaminen mahtavaksi pohjalaiseksi sukukronikaksi.

Suur-Kalajoen entiset papit näkyvät kirjallisen viljelyn historiassa, muutamat myöhemmät herännäisyyden historiassa. Nämä eivät niinkään olleet mahtirovasteja, vaan pitäjänapulaisia.

Savon ja Pohjanmaan herännäisyyden yhtyminen tapahtui sekin Suur-Kalajoella: Nivalan Pirttipäällä pidetyissä seuroissa teki Paavo Ruotsalaisen puhe Niilo Kustaa Malmbergiin niin syvän vaikutuksen, että hän tunsii itsensä pieneksi ja siksi rupesi

väittelyyn Paavon kanssa. Ruotsalainen pyysi pappia rukoilemaan kanssaan. Vastuksen henki hävisi, mielet taipuivat sovintoon.

Yliveskan Joonas Lagus oli yksi Kalajoen heränneistä kappalaisista, erilainen kuin Malmberg. Muuan aikalainen kuvaa näiden kahden saarnatyylä: »Ken kuuli Laguksen saarnaavan, sai sen tunnelman, minkä syvällä, kirkkaalla ja valtavalla joella kulkeva saa, se veti vastustamattomalla voimalla mukanaan. Kun Malmberg saarnasi, tuntui kuin olisi ollut kuohuvassa koskessa: jo ensi lauseita kuullessaan kastuu kokonaan.»

Kalajoen käreistä puhuttiin koko maassa. 1838—1839 niissä syytettiin herännäispappeja, Paavo Ruotsalaista, kymmeniä talonpoikia.

Väkevästi Pidisjärven talonpojat sanoivat puolustuspu-

heessaan mistä oli kysymys: Ei heitä silloin syytettiin pantu, kun he parannusta tekemättä viinapäissään veisasivat hautajaisissakin ja kuuntelivat pappien tyhjiä loruja. Nyt syytettiin, kun he selväpäisinä, syntejensä surevalla ja Jumalan sanaa ikävöivällä mielellä kuuntelivat pappien opetuksia ja heidän kanssaan veisasivat.

Kun kärejät päättyivät elokuun lopussa 1839, syytetyt astuivat hiljaa, toisilleen puhumatta kärejätuvasta. Pikkusujalkaiset, tummapukuiset ihmiset pysähtyivät pappilan kohdalle tien toiselle puolelle Anttilan kestäkievarin pihalle. (Paikalla on nyt uuslestadolaisten kansanopisto, Kalajoen Kristillinen Kansanopisto.) Elokuun ilta oli pimentynyt. Niin suuri oli hiljaisuus, ettei syytettyjä kukaan rohjennut puhutella. Voimallisesti nousi heidän virtensä

(Jatkuu siv. 34)

Kellari 1700-luvulta. Niin kuin pihan piiriin kuului vilja-, kala- ja leipäaitat, niin oli ruokien säilyttämistä varten kellari-kuoppiakin. Niitä oli joskus etoisessa, joskus salin tai leivintuvan lattian alla. Nyt tämä kellari liittyy betonista valettuun kellarikerrokseen ja sen vieressä on leivintupa.

Rannasta käsin otetut kuvat ovat yhtä tärkeitä kuin pappilaa aurinkoisimmalta puoleltaan esittävät. Niitä katsellessa tietää, ettei leipä lähde tästä karusta maasta leikiten, että talvi on pitkä ja kylmä. Ei ole vaikeata kuvitella, miten pappilassa on ilcapuheina kudottu kangasta, kehrätty lankaa, kudottu monta sukka- ja lapasparia.

asiaa tutkinut Elias Härö. Pappiloissa asuminen, oleminen ja rakennukset olivat suu-
rekkaampia kuin talonpoikaisissa, vaatimattomampia kuin aatellisissa. Kalajoen pappila on lähempänä talonpoikaistaloa kuin herraskartanoa, mistä oikeastaan muistuttaa vain taitekatto. Siinä on samaa vaatimatonta kauneutta kuin suolaheinän ja pajun kattamiin rantaniittyihin kätkeytyvässä mesimarjassa. Se on pappila 'syvän kirkkaan ja valtavan joen' varrella, harvinainen siksi, että 1800-luvun alussa rakennettuja pappiloita on koko maassa vain nelisenkymmentä.

KUVAT:
TUOVI NOUSIAINEN

»Meidän linnamm' on Jumala taivaast». Virren päätyttyä laskeutui Paavo Ruotsalainen polvilleen ja rupesi Jumalan armoa ylistämään. Hänen kanssaan polvistui heränneitten joukko, joku syrjäinenkin.

Käräjät loppuivat suurpappilan lähellä. Tuon pappilan, jonka sivurakennuksessa Malmbergkin asui. Tämän talon vaiheilla sytyttivät Malmberg ja hänen kaltaisensa herännäispapit Jumalan tulia. Ja 1940, rovasti Vilho Kiviojan mukana, lesta-diolainen henki tuli pappilaan.

Kalajoen pappilarakennuksen olemassaolo on tärkeätä siksi, että se kuvastelee aikansa elämisentapaa. Juuri pappilat olivat välittäjiä talonpoikaisen ja aatellisen asu-
mistavan kesken, on todennut

↑ Kalajoen pappila on vaakalaudoitettu- ja, satulakattoisia Engel-tyyppisiä pappiloita varhaisempi. Tyylihistoriallisesti se liittyy aikaan, jota mielellään nimittää rokokooklassismiksi. Vertauskohdan sille löytää lisälmen vanhasta pappilasta: sekin on taitekatkoinen, pystylaudoitettu, punainen. Se tiedetään kalajokelaisen Jylkän tekemäksi. Kalajoen pappilan rakentamista koskevat asiakirjat ovat hävinneet — rakentajaksi arvellaan kirkkoherra Simeliuksen veljenpoikaa. — Oikealla renki- ja pakaritupa, vasemmalla piispantupa. »Vanhat piilipuut olivat jo Ottelinin aikana, muisteli Temperin Eemi», sanoo tytär Leena.

→ Olemme kymmenen virran maassa: Kalajoki laskee mereen kilometrin päässä. Meren läheisyyden aavistaa suolalle ja merilevälle tuoksuvan ilman erikoislaadusta. Pappilankosken sillalta näkee maiseman väljän suurpiirteisyyden. Sillalla muistaa nuoren vänrikki Carl Ljunggrenin kuvanneen kylää ennen Suomen sodan taistelun alkua: »... Kalajoki, eräänlainen kauppala, markkinapaikka, on tavattoman miellyttävä, vapaa ja avoin seutu. Se sijaitsee joen molemmin puolin, joen, jonka rantoja yhdistää korkea ja kaunis puusilta...»